

SHULE YA UPILI YA WASICHANA, GATITU
MTIHANI WA KATIKATI YA MUHULA WA PILI
KIDATO CHA PILI 2015

KISWAHILI

JINA.....DARASA.....NAMBARI.....

I)UFAHAMU

Soma makala yafuatayo kisha utekeleze maagizo yafuatayo

Utotoni niliamini kwamba kusoma ndiko ufunguo wa kila kitu ulimwenguni kwa jinsi kunavyoonekana kuwatoa watu katika uzuzu, ukata na ugonjwa: na kuwaweka kwenye maisha bora ya mwangaza wa kujua kusoma na kuandika, utajiri wa kuweza kuvaa hata suti ya vipande, vitatu, na kuwa na afya ya kuonekana kwa kitambi. Hizo ni zamani zile ambapo shule ya vidudu haikuwa sharti la mtoto kukubaliwa katika darasa la kwanza. Mtoto angelisha au kusaidia kwa kazi za nyumbani mpaka kufika umri labda wa miaka kumi kisha, kufumba na kufumbua, afisa wa serikali angeonekana akishauriana na mzazi wa mtoto. Matokeo yangukuwa mtoto huyo kuanza safari ndefu ya kila siku, apate asipate chakula.

Mimi kwa upande wangu sikujali maisha pata-nenda shule, kosa – bado – nenda – shule. Sikujali kero za baridi kali wala karaha za vua la asubuhi. Kuanzia utotoni niliwahusudu wenzangu waliokuwa wakirauka kiasi cha kufikiriwa kuwa walilala kwa shati na kaptula zao, au kwa blauzi na skati na kaptula zao. Nilipendezwa na yunifomu zao nikitamani na hata kuapa kwamba siku moja nitavaa kama wao na kutembea kwa maringo kama wao. Zaidi nilitamani kufika

walikokuwa wakienda na kufanya walivyokuwa wakifanya huko. Penye nia hapakosi njia. Nia yangu ilidhihirika pale nilipojiunga na darasa la kwanza. Darasa la kwanza lilinisoma kisogo baaada ya siku mbili tu. Nalo la pili likanipungia mkono baada ya juma moja. Miaka mitano baadaye nilikutana na kiunzi cha kwanza kwenye mtihani wa kitaifa wa chumba cha saba uliokuwa kifungua mlango wa kuingilia kidato cha kwanza.

Baada ya miaka minne nilikutana na mlango funge mwingine ambapo nilibisha na ukanifungukia kwa *kutia fora* katika mtihani wa kiwango cha elimu ya upili. Katika miaka miwili liyofuatia nilijiunga na shule maarufu ya kitaifa siku hizo. Masomo hayakuendelea kuwa mteremko kwangu kwani uchechefe wa karo na masurufu ulimaanisha kuwa siku nyingi nilikuwa nje ya kuta za darasa letu. Hata ivyo nilijifunga masombo. Hatimaye nilifunguliwa mlango ya kuingia ndaki. Baada ya kuhitimu kwa shahada ya kimsingi ya uzamili, kisha uzamifu au udaktari falsafa hatimaye, nilifanywa meneja kufikia leo. Hata nikiwa ukubwani bado ninazidi kusoma na kutafiti ili nisiote ukurutu wa akili.

Cheo na madaraka haya ya umeneja yamaanisha kila siku nivae suti kamili na shati nyeupe pe, ambayo shingoni imeambatanishwa na kipande maalumu cha kitambaa kinacholewalewa kifuani. Nijiangaliapo kiooni hujifananisha na mtu ambaye amejitia kitanzi shingoni. Nina kitambi ambacho labda ni taashira ya utajiri. Hata hivyo ingawa mimi si tajiri mwenye sauti kubwa kiuchumi, ninaweza kujivunia elimu yangu iliyoniwezesha kujimudu kidogo maishani. Sasa nina shamba-langu mwenyewe, nyumba yangu mwenyewe ambayo imejaa mali yangu mwenyewe. Nina redio yangu mwenyewe, rununu –yangu mwenyewe na wanyama wangu

mwenyewe. Lakini mwenzangu ambaye zilimwishia ukingoni katika shule za nasari, hana elimu, pesa wala anaahu kuzikiwa wakati mpira utakapomwia mwingi.

MASWALI

a) Yape makala haya kichwa mwafaka (al.1)

.....

b) Eleza imani ya mwandishi kuhusu elimu. (al.2)

.....

.....

b) Taja dhiki zilizomkabili mwandishi alipokuwa shuleni (al.2)

.....

.....

.....

c) Onyesha uhusiano uliopo kati ya elimu, kazi na ukwasi kwa mujibu wa habari hii.

(al.3)

.....

.....

.....

d) Ukirejelea makala haya, fafania msemu, 'elimu ni bahari haina kikomo' (al.2)

.....

.....

e) Hatima ya wale ambao hawakupata elimu ni ipi? (al.2)

.....

.....

g)Badala ya maneno yafuatayo mwandishi angetumia msamiati gani? (al 3)

- i) niliwahusudu.....
- ii) nilijifunga masombo.....
- iii) taashira.....

2)MATUMIZI YA LUGHA

a) Andika kwa wingi (al 2)

Ukimwona mwambie aje anisalimie

.....

b) Andika kinyume (al 2)

Tulipita njia nyembamba kisha tukapanda haraka na kuingia msituni

.....
.....

c). Onyesha kundi nomino na kundi tenzi katika sentensi ifuatayo (al 2)

Mtoto aliyezaliwa jana jioni akilia ametushangaza mno

.....
.....

d) Tumia neno oza katika sentensi ili kudhihirisha maana mbili tofauti. (al.2)

.....
.....

e)Andika kwa msembo wa taarifa. (al 2)

“Sitathubutu kumpa kitabu changu.” Chesebe akasema.

.....
.....

f) Sahihisha

(al. 2)

Mtoto mwenye aligonjeka alipelekwa kwa hospitali.

.....
.....

g) Ainisha mofimu

(al 4)

i) tutawaombea.....

.....
.....

ii) samahani.....

.....
.....

h) Unda nomino mbili mbili kutokana na vitenzi vifuatafyo.

(al 2)

i). Jua.....

ii) uza.....

i) Akifisha sentensi ifuatayo:

(al 3)

rais alimwamuru usiwashughulikie mabalozi wajeuri

.....
.....

j) Tunga sentensi kudhihirisha maana ya maneno yafuatayo

(al 2)

i) aga .....

ii) anga.....

k) Bainisha aina za vivumishi katika sentensi hii.

(al 3)

Mizigo hii yote imepangwa hapo na makuli wawili tu

.....
.....
.....

l) Kanusha (al.2)

Tungejua kwao tungeenda kumjulua hali

.....

m) Onyesha aina za vielezi katika sentensi ifuatayo (al. 2)

Mama alirejea nyumbani saa tatu.

.....

.....

3) ISIMU JAMII

.....kastoma, kuna wali na minced meat, githeri.....

i) Hii ni sajili gani? (al. 2)

.....

ii) Taja neon mwafaka la Kiswahili la msamiati ufuatao (al.3)

kastoma.....

minced meat.....

githeri.....

iii) Fafanua kwa kutoa mifano sifa zozote tano za sajili hii (al. 5)

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

4)USHAIRI

Soma shairi lifuatalo kasha ujibu maswali yafuatayo

Ajaye kisimani mbele, hunywa maji maenge,
Asinywe yalo na vunju,
Yakampa kigegezi
Yakamtibua roho akaona na kinyaa,
Awali ndio awali awali mbovu hamna.

Ikiwa utalimatia,
Utayaramba makombo,
Kisoma kikupe kisogo,
Inajuzu ujihimu
Mwanafuu darasani
Uraukapo bukrata
Katu hutayaramba makombo
Dereva nawe utingo,
Natija ni asubuhi,
Wateja utawawahi,
Wasaa kuzingatia,
Uwafikishe kazini,
Kwa wasaa ufao,
Wasije wakateteshwa
Na bosu wao nao wakuapize

Nawe mwanazaraa,
Mpini ukamate kabla,
Jua kutiririsha majasho ja sadini,
Ushindwe kung'oa magugu,
Kutoka kwa lako konde.

Mhadimu mwenye zohali,
Yajuzu ujihimu
Maziwa ununue majogoo
Usije ukayakosa na hivyo
Ukaandaa chai mkandaa
Wateja wakuambae mithili ya ibilisi.

MASWALI

- (a) Shairi hili ni la aina gani? (al 2)
.....
.....
- (b) Eleza ushauri wowote unaotolewa kwa wafanyakazi wowote watatu. (al 3)
.....
.....
.....
.....
- (c) Kwa mujibu wa mshairi, mwanafunzi anahimizwa kurauka mapema kwa nini? (al 2)
.....
.....
- (d) Taja tamathali zozote mbili za usemi zilizotumiwa na mtunzi na uzitolee mifano. (al 4)
.....
.....
- (e) Taja sifa mbili zinazoutambulisha mtungo huu kuwa shairi. (al 2)
.....
.....
- (f) Eleza maana ya maneno yafuatayo kama yalivyotumika kwenye shairi. (al 2)
i)Wakuapize.....
ii)zohali.....